

об'єктів будівництва, сертифікації, ліцензування; г) за термінами виконання: довгострокові, короткострокові.

Все вищезазначене свідчить про формування в складі загальної частини екологічного права України міжгалузевого комплексного правового інституту – договорів в екологічному праві, який складається із системи правових норм, затних більш ефективно регулювати суспільні відносини у сфері використання природних ресурсів, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки, забезпечувати реалізацію державної екологічної політики, прав та обов'язків суб'єктів екологічних правовідносин, а також встановленого законодавством екологічного правопорядку.

1. Наприклад: Базельська конвенція про контроль за трансграничним перевезенням шкідливих відходів і їх знищення від 22 березня 1989 р.; Рамкова конвенція ООН про зміну клімату від 9 травня 1992 р.; Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату від 11 грудня 1997 р.; Конвенція про трансграничний вплив промислових аварій від 17 березня 1992 р.; Конвенція про оцінку впливу на навколишнє природне середовище у трансграничному контексті від 25 лютого 1991 р. та ін. 2. Бринчук М.М. Эколого-правовая ответственность – самостоятельный вид юридической ответственности // Государство и право. – 2009. – № 4. – С. 39-48. 3. Краснова М.В. Развитие научных подходов щодо договорів в екологічному праві // Право України. – 2010. № 8. – С. 102-109. 4. Вінник О.М. Державно-приватне партнерство з використанням угод акціонерів // Право України. – 2010. – № 8. – С. 47-55. 5. Бобкова А.Г. До питання господарського керівництва екологічним підприємництвом // Право України. – 2010. – № 8. – С. 28-32. 6. Бобылев С.Н. О формировании эколого-экономического компенсационного механизма / С.Н. Бобылев // Экологическое право. – 2003. – № 6. – С. 40-42.

Надійшла до редколегії 23.09.10

О. Шевченко, д-р юрид. наук

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ КОНЦЕПЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

У статті розкриваються соціально-економічні аспекти концепції сучасної української національної ідеї та правовий механізм її реалізації.

Ключові слова: національна ідея, правовий механізм.

В статье раскрываются социально-экономические аспекты концепции современной украинской национальной идеи и правовой механизм ее реализации.

Ключевые слова: национальная идея, правовой механизм.

A conception of the contemporary Ukrainian national idea and legal mechanism of its realization are considered in the article.

Key words: national idea, legal mechanism.

Сьогодні для консолідації українського суспільства, яке було роз'єднане політиками під час виборчих кампаній, особливо 2004 і 2006 років, необхідно, на думку як науковців, так і політиків, сформулювати концепцію української національної ідеї та правовий механізм її реалізації. Ми погоджуємося з твердженням, що "настав час сформулювати нові загальнонаціональні цілі, які матимуть загальнонаціональну цінність упродовж кількох прийдешніх десятиліть" [1]. Проте постає питання, чи може національна ідея базуватися на інтересах одного етносу? Відповідь на таке запитання може бути ствердною, якщо національна ідея проголосить належну мету та довгострокову перспективу демократичного розвитку українського суспільства, привабливу не лише для українців, але й для громадян України інших національностей. Концепція сучасної української ідеї може стати привабливою для усіх громадян України, якщо вона буде ґрунтуватися на національних цінностях і пріоритетах, морально-духовному багатстві українців, їх історичному досвіді і відповідатиме прагненням і устремлінням всього українського суспільства.

Належно розроблена національна ідея може оволодіти свідомістю різних верств українців, сприяти їх самоідентифікації та визначити стратегію розвитку всього суспільства і держави. У концепції національна ідея має містити достатню перспективну модель розвитку України на багато десятиліть вперед, бути дороговказом стратегічного розвитку країни. У такому контексті і слід оцінювати інтуїцію молоді, що проявилася на Форумі.

Сучасна політико-економічна еліта України, як показує практика її діяльності, неспроможна виробити ідеї, які б згуртували народ. Заради власних інтересів вона сьогодні узурпувала гасло Майдану "Схід і Захід разом". Прикриваючись гаслами Майдану, вона здійснює розподіл державних бюджетних коштів на користь власного бізнесу; встановлює для себе податкові пільги і навіть планує збільшити внутрішній державний борг у 2007 році у гривнях на 8,5 відсотка і зовнішній у доларах – на 7,8 відсотка у власних інтересах; прагне відновити вільні економічні зони для збагачення обраних [1]. Така політика не лише не об'єднує "Схід і Захід Украї-

ни", але й додатково поглиблює його роз'єднання за соціально-економічною ознакою. Неправильно зрозумілий українською політико-економічною елітою постулат лібералізму дедалі більше буде призводити до загострення соціальних протиріч в нашому суспільстві. Вона не може усвідомити соціальний імператив, суть якого в тому, що спокій у країні може бути забезпечений лише у тому випадку, коли в ній піклуються про добробут усього населення. Тому-то гасла Майдану повинні бути замінені на цінності Майдану, а саме: бажання народу жити в справедливій і не корумпованій державі.

Формуючи концепцію сучасної української національної ідеї, необхідно брати до уваги національні цінності і пріоритети, морально-духовне багатство українців, їх історичний досвід та досвід інших народів і враховувати прагнення та устремління всього сучасного українського суспільства. Виходячи із зазначеного, ми вважаємо, що концепція сучасної української національної ідеї повинна включати побудову замощного, справедливого, високоморального і духовно багатого громадянського суспільства. Проаналізуємо складові концепції сучасної української ідеї.

1. Побудова замощного суспільства. Побудувати в Україні замощне суспільство можна через реальне гарантування державою громадянам рівних прав і рівних можливостей. Держава повинна забезпечити громадянам право вільно обирати рід занять та рівні можливості посідати державні посади. Будь-який громадянин України повинен мати право, повідомивши відповідний державний орган, почати підприємницьку діяльність. Якщо відповідь з державних органів не приходить протягом встановленого терміну, то це означає мовчазний дозвіл на ведення бізнесу. Разом з тим підприємець повинен вчасно сплачувати податки в повному обсязі з моменту надходження прибутків. Податки повинні сплачуватися у повному обсязі всіма громадянами, починаючи з прибиральниці і закінчуючи міністром. Усім громадянам, що мають відповідні знання, має бути доступним безкоштовне отримання вищої освіти, медичне обслуговування, пенсійне забезпечення тощо. Порядок нарахування пенсій має бути однаковим для усіх гро-

мадян. Нужденним сім'ям, дітям-сиротам, вдовам, інвалідам та громадянам похилого віку держава повинна надавати соціальну допомогу. (Подібне було закріплене в Конституції П.Орлика і практикувалось в Українській державі з середини XVII і майже до кінця XVIII століть).

Беручи до уваги досвід країн Заходу, необхідно, щоб наймані працівники не тільки отримували високу заробітну плату, а й брали участь у розподілі прибутків виробництва будь-якої форми власності шляхом або придбання акцій виробництва (така практика існує в Англії і США), або ж шляхом отримання частини прибутків у залежності від особистого вкладу у виробництво (така практика існує в країнах Західної Європи). Прибутки не повинні привласнюватись лише власником виробництва і витратитись тільки на його особисті потреби. Спільна праця власників виробництва(роботодавців) і найманих працівників повинна вести до справедливого розподілу прибутків між ними. Сьогодні у країнах Заходу 25% засобів виробництва перебувають у власності держави, 25% – у власності приватних осіб, а 50% – у колективній власності(працівників).

Досить складним є питання власності на землю. В Українській державі середини XVII – кінця XVIII століть існувала державна форма власності на землю, вона вважалася національним багатством. Існувало лише приватне землеволодіння. Земля була у володінні сільських громад, а користування нею було подвірним(сімейним). Земля перерозподілялася у користування кожної нової сівозмінни. Землю у приватне володіння(рангове) отримували і козаки, і вони користувалися нею поки перебували на службі.

У Конституції сучасної України (ст.14) зазначено, що земля є національним багатством. Законом можна встановити, що в Україні дозволяється лише приватне володіння землею з правом передачі її у спадщину, якщо спадкоємець особисто користується нею і має відповідну освіту, щоб успішно на ній господарювати. Приватну власність можна встановити на землю несільськогосподарського призначення, а також на невеликі присадибні наділи, які можуть бути об'єктом цивільного обігу.

2. Побудова справедливого суспільства. Щоб побудувати справедливе суспільство, необхідно, перш за все, знищити ту несправедливість, яка мала місце в Україні під час приватизації державної власності. Якщо, навіть, приватизація відбувалася у відповідності до існуючого законодавства, але аморально, як це відверто визнають новоспечені власники, підприємства повинні бути в судовому порядку повернені у власність держави.(Зауважимо, що у період нагромадження капіталу в усіх країнах заходу досить суворо карали за неправомірне збагачення. Навіть дрібна крадіжка каралася смертною карою).

Якщо в Україні і надалі відбуватиметься приватизація, то вона має проходити на конкурентній основі, з дотриманням рівних(однакових) можливостей для всіх громадян. Акції таких підприємств повинні продаватись на біржах усім громадянам, або ж лише працівникам відповідного підприємства. Держава не повинна допускати на ринок як національний, так і іноземний капітал кримінального походження, так як він насаджує не тільки в бізнесових колах, а й у всьому суспільстві відповідну мораль і етику поведінки. Компетентні органи повинні мати право вимагати від будь-якої фізичної або юридичної особи доказів чесного і прозорого походження власності і капіталів.

Для досягнення справедливості слід встановити не лише мінімальний, але й максимальний розмір як заробітної плати, так і пенсії. Різниця між мінімумом і максимумом має бути розумною і справедливою (в Англії, наприклад, різниця не може бути більшою, ніж у 2,4 рази).

3. Побудова високоморального і духовно багатого суспільства. Відомо, що люди народжуються з певними нахилами (до малювання, музики, вбивства тощо), а тому держава має створювати середовище для розвитку позитивних і запобігання розвитку негативних нахилів, не позбавляючи особу належних її прав і свобод(можна використати досвід США).

Ганебним явищем, що розтлінує українське суспільство, є хабарництво, яке набуло розмаху у певних сферах. З метою викорінення хабарництва необхідно внести до кримінального кодексу норму лише про один вид покарання за такий злочин – конфіскація майна.

Посади в державних органах, організаціях та установах мають посідати особи з високою мораллю і духовністю. У зв'язку із зазначеним, необхідно розробити Кодекс поведінки службовця і політика, в якому встановити, що порушення його норм веде до адміністративної, кримінальної та цивільно-правової відповідальності.

Держава має всебічно підтримувати розвиток української мови та культури, норм моралі, звичаїв, традицій, що дісталися нам у спадок від наших пращурів.

Висока духовність українського народу можлива лише за умов розвитку власного культурно-правового простору. А досягти цього неможливо без застосування української мови та подальшого її розвитку. Викривлена мовна політика породжує індивідуумів з конфліктною свідомістю, сприяє самоприниженню етнічних українців. Сьогодні українська мова, замість того, щоб стати об'єднавчою силою народу, стала об'єктом політичної демагогії та цинічного до неї ставлення з боку можновладців, вона стала засобом викривлення історичного, психологічного та генетичного коду українців. Мова і національна свідомість є неподільні, і витіснення української мови російською, перетворює народ на аморфну масу, якою зручно маніпулювати. Двомовність знищує національну основу, а без неї немислимий демократичний розвиток країни. "Будь-яка країна вирізняється з-поміж інших своєю мовою і національною культурою, а жити в Україні і вимагати для себе персональної державної мови – це чистісінький тваринний примітивізм" [2]. Сьогодні головним завданням в Україні в сфері духовності є дерусифікація і розширення сфери використання української мови.

В Україні досить гостро стоїть питання створення єдиної Помісної церкви, яка б за своєю діяльністю була проукраїнською, проповідувала і впроваджувала в життя українську національну ідею. Церква повинна бути не тільки теоретично(конституційно), але й фактично відокремлена від держави. Будь-яке втручання церковників у політичне життя має бути заборонено законом, а порушення його норм має вести до адміністративної, кримінальної та матеріальної відповідальності.

Необхідно здійснити перейменування радянсько-російських назв міст, вулиць, площ тощо на суто українські. Пам'ятники радянської доби необхідно відправити в музеї. Встановити кримінальну, адміністративну та цивільно-правову відповідальність працівників засобів масової інформації за пропаганду насилля, аморальної поведінки, національної ворожнечі тощо.

4. Побудова громадянського суспільства. Громадянським суспільством є таке суспільство, в якому особа захищена від прояву свавілля з боку держави та її органів, коли людина може вдаватися до судового захисту у випадку порушення її прав і свобод.

Основою громадянського суспільства має бути самоврядування. Жителі населених пунктів мають бути організовані в громади, які повинні мати право самостійно, без втручання державних органів вирішувати свої життєво важливі питання (освітні, охорони здоров'я, транспортні, охоронні тощо). Виходячи із зазначеного, сільські, міські, районні і обласні ради мають бути

ліквідовані, а їх депутатський корпус має зникнути. Населення, організоване в громади, має обирати лише голову та секретаря правління громади, а також керівника правоохоронного органу (міліції), податкової, санітарної служби тощо. Загальне поточне керівництво справами у громаді має здійснювати голова, а керівництво господарськими службами – спеціалісти, яких громада наймає і яких вона може звільнити у будь-який час.

Необхідно реформувати прокуратуру, зберегти за нею лише організацію кваліфікованого дізнання і слідства, усунути її від підтримки державного звинувачення в суді. Сторони як у цивільному, так і кримінальному процесі повинні мати рівні права і їх інтереси повинні представляти захисники(адвокати). Процес має мати суто змагальний характер, а не характер обвинувачення, яким він сьогодні є за участю прокуратури.

Необхідно реформувати судову систему. Судді мають обиратися виборцями на 5 і 10 років у віці не молодших 40 років з гарною репутацією і високою мораллю. Має бути введено інститут мирового судді, який би одноосібно розглядав дрібні цивільні і кримінальні справи. Ввести спеціалізацію суддів. Складні цивільні і кримінальні справи повинні розглядатись у складі не менше трьох суддів або ж за участю присяжних.

Внести до відповідних нормативних актів зміни та доповнення з тим, щоб джерелом (формою) права були не лише норми закону, а й справедливість, доброта, здоровий глузд. Зауважимо, що в українців з сивої давнини і до кінця XVII століття головним джерелом права був здоровий глузд, справедливість, доброта, співчуття і таке інше, а поняття злочину включало "Божий гріх". Звідси випливав і м'який вид покарання за тяжкі злочини – штраф. "Нехай його Бог карає!" – говорили у суді потерпілі, і судді, обрані народом, поважали бажання потерпілої сторони.

Внести до кодексів України відповідальність суддів за допущену судову помилку або незаконне судове рішення: моральні або матеріальні збитки, яких зазнала сторона у результаті суддівської помилки або свавілля, повинні відшкодовуватися за рахунок судді, а не держави.

В Україні вдосконалення потребує не лише судова система, а й юридична наука. Зокрема, помилки, які допускають судові органи, є результатом не тільки корупційних діянь, а й відсутності у суддів належної професійної підготовки. Українська юридична наука за своєю суттю залишається радянською, вона ігнорує не тільки розвиток нових відносин, що мають місце в сучасній Україні, а й досягнення в зарубіжній юриспруденції. Так, наприклад, в українській юридичній науці не здійснено належний поділ права на публічне і приватне, а відносин – на публічноправові і приватноправові. Тому і не дивно, що суди, приймаючи до розгляду справи, не розрізняють публічноправові і приватноправові відносини. Так, великий резонанс в Україні мали судові справи про поновлення на роботі Генерального прокурора, прокурора області та деяких керівників місцевих державних адміністрацій.

Між Президентом України і Генеральним прокурором та керівниками місцевих державних адміністрацій існують відносини, що закріплені статтями Конституції. А тому вони є публічноправовими. Такі відносини не можуть регулюватися нормами трудового права, яке відноситься до сфери приватного права. Звільнення, наприклад, Генерального прокурора або керівника місцевої адміністрації за ініціативою глави держави, впливає з його дискреційних повноважень. Право посідати державну посаду не є конституційним правом на працю, а тому, у випадку звільнення з посади тієї або іншої особи, вона не може оскаржити своє звільнення у відповідності до норм трудового права, адже вона перебуває з Президентом не в приватноправових, а в пуб-

лічноправових відносинах. Судді, приймаючи до розгляду справи про звільнення осіб, що перебувають у публічноправових відносинах, фактично посягають на дискреційні повноваження влади у державі, а тому вони мають бути притягнені до дисциплінарної відповідальності.

З метою знищення протиріч і плутанини в договірному праві, необхідно ліквідувати господарський кодекс, а окремі його норми ввести до цивільного кодексу. Треба також розділити "владу і бізнес", тобто, публічноправові відносини, і ввести юридичну відповідальність за їх порушення. Депутати або чиновники не можуть займатися бізнесом.

Реалізація концепції сучасної української національної ідеї можлива лише за умов існування відповідного інтрасоцієтального (внутрішнього) і екстрасоцієтального (зовнішнього) середовища.

Система механізмів реалізації національної ідеї тісно пов'язана із функціонуванням політичної організації суспільства, тобто, із системою державних і громадських організацій та інститутів, закріплених Конституцією України, через які здійснюється політична влада. Поняття політичної організації суспільства є поняттям суто формально-юридичним. Воно включає такі матеріальні об'єкти як держава, політичні партії, громадські об'єднання і спілки. Політичні ідеї, погляди, уявлення, вчення, що нерозривно пов'язані із політичними установами, матеріалізуючись в них, створюють разом з ними інтрасоцієтальне середовище, яке або сприяє, або гальмує реалізацію національної ідеї. Тому-то реалізація національної ідеї повністю залежить від тих політичних сил, які перебувають при владі.

Україна перебуває у певному екстрасоцієтальному середовищі, яке формується під впливом української зовнішньої політики, так і під впливом політики інших країн, таких як Росія, США, країни Європейського Союзу тощо. Для нашої країни існує необхідність переосмислити і з великою долею реалізму поглянути на існуюче екстрасоцієтальне середовище.

Свою політикою Сполучені Штати Америки і країни Європейського Союзу, які мають розвинені демократичні інститути, гарантують своїм громадянам широкі права і свободи, постійно запроваджують передову технологію виробництва, забезпечують високий життєвий рівень усіх верств населення, створюють для України досить позитивне екстрасоцієтальне середовище. Рада Європи, членом якої є Україна, постійно моніторить в нашій країні питання стосовно дотримання прав і свобод українських громадян, створення умов для ведення підприємництва, проведення виборів на демократичних засадах тощо, змушує українську владу проводити політику, дотримуючись верховенства права. У цілому США і країни ЄС є досить значною притягальною силою для значної кількості українців, які хотіли б, щоб Україна стала членом НАТО та ввійшла до ЄС. Таке входження гарантувало б Україні територіальну цілісність, її демократичний розвиток, права і свободи громадян, застосування високої технологій у виробництві, швидке економічне зростання, широкий ринок збуту товарів, успішну боротьбу з корупцією та високий життєвий рівень населення. Нове екстрасоцієтальне середовище, яке б сформувалося в результаті входження України в НАТО та ЄС, забезпечило б швидку і належну реалізацію концепції української національної ідеї.

Для успішної реалізації концепції української національної ідеї необхідне існування національно свідомої політико-економічної еліти. У будь-якому суспільстві еліти – це клас людей, що є носієм високої моралі і культури. Він є соціально-цементуючим чинником нації, організатором економічного менеджменту, бере участь у прийнятті або впливає на прийняття політичних рішень в країні. Еліта, як правило, є найбільш активною у

політичному відношенні організованою меншістю суспільства. Елітарність – це обдарованість, вимогливість до себе, самодисципліна, самостійність у прийнятті рішень, наполегливість у подоланні труднощів, велика працездатність, прагнення брати на себе обов'язки. Відсутність зазначених рис спричиняє появу віри в те, що українці називають "долею", а марксистки – "історичним детермінізмом".

Відсутність "добірної меншини" у суспільстві спричиняла його загибель і вела до знищення держави. З часом з'являлася нова еліта, яка давала поштовх розвитку новим суспільним і політичним відносинам.

Зміна соціально-економічної формації спричиняє зміну еліти. Так, у країнах з азійським способом виробництва (Стародавній Єгипет, Стародавня Індія, Стародавній Китай, Вавилон тощо) елітою вважався клас чиновників, наділений цілим рядом як фізичних, так і розумових здібностей, що був носієм високої моралі та культури. У суспільстві з азійським способом виробництва еліта, будучи класом управителів, формувалася з різних соціальних верств населення за здібностями. У Стародавньому Китаї, наприклад, існувало шістнадцять рангів чиновників. Щоб отримати ранг необхідно було мати досконалі людські якості та скласти відповідні іспити. Такий бюрократичний апарат чиновників, що володів якостями управлінців і був носієм високої моралі і культури, користувався великою повагою у середовищі населення. Держава, беручи до уваги політичне і культурне значення ролі управителів, наділяла їх певними привілеями: вони мали право жити у розкоші, носити одяг жовтого кольору, що підкреслював їх аристократичність; населення повинно було ставитися до них з великою повагою.

У рабовласницькому суспільстві Стародавньої Греції і Стародавнього Риму у період республіки елітою вважався клас людей, які були повноправними громадянами і виділялися із загальної маси своєю мудрістю, хоробрістю, справедливістю та іншими чеснотами. Саме вони посідали виборні посади в державних органах влади. Криза рабовласницького способу виробництва, яка супроводжувалася занепадом моралі, спричинила появу охлократії, за якої люмпен-пролетаріат почав користуватися широкими соціальними гарантіями. Збанкрутілі землероби, ремісники, торгівці одержували від держави компенсацію за свої втрати як натурою, так і грошима. Такі гарантії сприяли розквіту античної культури, але згубили економіку, а вимоги люмпена "хліба і видовищ" стали надійною зброєю демагогів у боротьбі за владу. Хоча в античному світі існував ринок товарів, але ринку найманої робочої сили не виникло. Прирівнявши право громадянства до права кормління, держави античного світу не змогли протистояти завойовникам і припинили своє існування.

За феодального способу виробництва елітою суспільства стає військовий стан населення – дворянство. Воно вирізнялося із загальної маси населення своєю хоробрістю, освіченістю, лицарським ставленням одне до одного, до жінок, дітей, літніх людей. Дворяни мали особливий одяг, зачіски, шпаги, у їх середовищі панував культ честі, строго певні правила полювання, верхової їзди, дуелі, танців тощо.

Феодальний порядок характеризується злиттям поняття власності з верховною владою (суверенітетом): власник землі має всі, або частину прав, сукупність яких складає суверенітет, який нині належить державі. Територія поділена на володіння (сеньйорія – у Франції, мєнор – в Англії), де править свій сеньйор, лорд, якому підпорядковане населення. На користь такого володільця (а не короля) населення відбуває різного роду повинності.

Феодальні власники (сеньйори, лорди) залежать не тільки від короля, але й один від одного. Така залежність настає тому, що кожен землеволоділець одержував

своє володіння від іншого, а тому залежав від нього і мав відбувати на його користь певні повинності. Так, наприклад, у відповідності до звичаєвого права країн Західної Європи васал повинен був відслужити військову службу на користь свого сеньйора 40 днів на рік; дарувати дарунки на день його народження, у випадку посвячення найстаршого сина у лицарі, у випадку одруження найстаршої дочки. Коли сеньйор потрапляв до полону, то васали повинні були зібрати кошти і викупити його на свободу. У свою чергу сеньйор повинен був захищати свого васала, викупляти його з полону. Отже, феодальний порядок встановлював ієрархічну структуру, яка зв'язувала панівний стан населення в єдине ціле.

У ранньофеодальний період розвитку держави влада монарха була виборною. Феодали обирали його із свого середовища, через спеціально створену раду контролювали і скеровували його діяльність, могли позбавити його влади. Не дивно, що під час коронації англійських королів, коли монарх надягає на свою голову корону, усі перси і переси, що присутні у Вестмінстерському абатстві, також надягають свої корони. Вони також можновладці, спадкові князі Англії.

У феодальному суспільстві країн Західної Європи зародилися різноманітні права і свободи і, зокрема, свобода тіла. Феодали є не тільки сеньйорами, але й васалами. Їх стосунки із сюзереном визначаються не волею монарха, а договором і правовим звичаєм. На своїй території вони самі здійснюють права монарха над усім населенням. Їх особистість захищена від сваволі монарха, їх не можна ображати. Вони навіть мають право вести війну проти монарха.

Отже, не дивлячись на ієрархічну феодальну залежність всього населення, саме у середньовічній Західній Європі розвинулася свобода у повному розумінні цього слова.

Реальна свобода – це одночасно свобода і соціальна, і особиста. Особиста свобода – це свобода від суспільства, правильніше буде сказати, від держави і подібних до неї примусових громадянських об'єднань. Разом з тим свобода людини є відносною, адже не існує абсолютної свободи. Проте головним у свободі людини є свобода переконань – релігійних, моральних, наукових, політичних та їх публічного вираження у слові, друці, у організованій громадській діяльності.

З іншого боку, ціла група свобод захищає особу від сваволі держави незалежно від питань совісті і думки: свобода від свавільного арешту і покарань, від образи, грабунку і образи з боку органів влади, визначає зміст конституційних гарантій, за які точилася вікова боротьба з монархією. Ці свободи, зокрема, знайшли своє відображення у Habeas Corpus Act (Англія). Це так звана свобода тіла, на відміну від свободи духу; конфлікти ж держави із світським суспільством траплялися через проблеми свободи тіла.

Середньовічне дворянство користувалося свободами як соціальними, так і особистими, мало баналітети: виключне право розводити голубів, кроликів, займатися полюванням, рибною ловлею; воно отримувало з селян платежі за помел зерна, випічку хліба, за користування мостами, шляхами тощо. Якщо кому-небудь із дворян не дісталося державної посади, то влада спеціально створювала її для нього з тим, щоб він міг отримувати з державної скарбниці жалування. Це була так звана синекура.

Те, що у феодальному суспільстві було привілеєм лише сотень сімей, протягом століть поширювалося на тисячі і мільйон, аж поки не стало невід'ємним правом кожного громадянина. Тому у західних демократіях під час буржуазних революцій не стільки знищувалося дворянство, скільки увесь народ успадковував його привілеї. Це рівність у благородстві, а не безправності, як це було на Сході. Селянин, дивлячись на поважне поміж себе

звернення у середовищі дворян, став називати свого сусіда Sir i Mon Siur, тобто, пане, мій пане, і у ставленні до себе вимагав форми величності: Ви (Вони). Усе це проходило у період коли відбувалося становлення національних мов, національної загальної і правової культури. Саме тому, наприклад, в англійській мові існує звернення до особи будь-якого віку лише у формі "Ви", що підкреслює поважне ставлення до особистості людини.

Порушення прав особи можна було захистити у суді рівних, тобто, у суді за участю присяжних.

Зазначене є схематичним становленням свободи, що зародилася у середньовічній Європі, а дійсність була набагато складнішою. Правова свобода була свободою для небагатих, адже вона з'являється як привілей. Проте з часом цей привілей поширюється на все населення.

Люди, що виховані на східних традиціях, що дихали віковим повітрям рабства, нізащо не погоджувалися із свободою для небагатих, хоча б тимчасово. У феодальній Росії жоден із станів населення до кінця XVIII століття не користувався якимись привілеями чи особливими правами. Вся повнота влади у феодальній Росії – законодавча, виконавча і судова належала монарху. Він же був і верховним власником землі, а від Петра I монархам належала і релігійна влада. Це і робило російську монархію деспотичною.

У феодальній Росії була відсутня система сюзеренітету, васалітету. Служили люди – бояри і дворяни – не користувалися правом вільного переходу на службу від одного феодала до іншого. Якщо хто-небудь здійснював такий перехід, то це вважалося державною зрадою, яка каралася смертною карою. Ні дворяни, ні церковники не мали права власності на землю. Право власності на землю дворян було закріплене лише у кінці XVIII століття жалуваною грамотою Катерини II.

Якщо у країнах Західної Європи селяни втрачали волю на основі договору, то у Росії селяни були перетворені на рабів спеціально прийнятим "Соборним Уложем" 1649 року. Окрім того, міське населення Росії також було прикріплене до міст і не мало права вільного переїзду з міста до міста.

Отже, у царській Росії не існувало якихось привілеїв для будь-яких станів населення. Населення бажало, щоб вони були для усіх, або ж ні для кого. А тому ніхто їх і не мав. Саме тому на місці самодержавної Росії опинилася комуністична імперія з тоталітарним режимом.

У буржуазному суспільстві елітою вважається клас підприємливих людей, які, завдяки своїй енергійності та здібностям, досягають успіхів у житті. Вони є носіями високої моральності, порядності та релігійності. Головним для них є не збагачення, а досягнення успіху, виділення із загальної маси населення, підкреслення своєї багатогранності. Тому-то досить часто нагромадження капіталу вони жертвують на благочинні цілі, створюють спеціальні фонди, через які фінансується допомога зубожілим, розвиток науки з метою подолання хвороб тощо. Останнім часом у країнах Заходу еліта почала залучати найманих працівників до участі в управлінні виробництвом і надала їм право власності через акціонування на засоби виробництва. Буржуазна еліта в країнах Заходу спрямовує свою діяльність на задоволення безпосередніх потреб людини, як виробника і споживача, працівника і громадянина і зміцнення на цій базі позитивних, гуманних засад в усіх сферах суспільного життя. Громадянське суспільство, правова держава, розподіл влади – є основою політичної структури демократичних країн Заходу, у якій поняття панівного класу(еліти) поступово розмилося. Таким чином, процес соціалізації суспільства в країнах Заходу завдяки відповідній політиці еліти виник і розвивався шляхом ненасильницьких дій. Виникло абсолютно нове суспільство, яке розвивається без гострих

протирич у напрямку побудови і зміцнення справедливої, правової і соціальної держави.

В Україні у період існування незалежної держави(середина XVII – кінець XVIII століть) елітою суспільства було козацтво – військовий стан населення. Доступ до цього стану був відкритим для всіх верств населення. Можна було вільно перейти із селян, міщан(податного стану) в козаки, і навпаки – із козаків в селяни чи міщани. Національно-визвольна війна українського народу (1648-1654 рр.) супроводжувалася демократичною революцією, в результаті якої було знищено магнатське і шляхетське землеволодіння та будь-яку особисту залежність селян. Земля стала державною власністю. Тим самим було знищено і феодальний спосіб виробництва та відкрито шлях для капіталістичного розвитку України. Усі верстви українського суспільства користувалися рівними правами: існувала свобода слова, свобода занять, свобода пересування; жінки користувалися рівними правами з чоловіками, а іноді, навіть ширшими, ніж чоловіки. Усі органи державної влади із самого низу і аж догори були виборними; виборними були усі ланки судових органів, а у роботі громадських та копних судів могли брати участь усі бажаючі громадяни. Основним джерелом права зазначеного періоду було так зване загальне право, яке базувалося на високій моралі та етиці, високій духовності, культурі та загальній освіченості українців. Злочин вважався "Божим гріхом", а кримінальне переслідування було справою приватною. Тому судовий процес мав змагальний характер, а покарання характеризувалося великою гуманністю. Українське суспільство дбало про захищеність сиріт, вдів, калік та літніх людей.

Проте частина української старшини, пішовши на співробітництво з російським урядом, і, набувши право володіння землею та прагнучи закріпити своє панівне становище, зрадила інтереси українського народу. Вона мовчки погодилася на ліквідацію Української держави та українського права, на закріпачення українських селян та перетворення їх у фактичних рабів. Можна стверджувати, що частина тогочасної української еліти погодилася на знищення своєї ідентичності, на розчинення в російському феодально-кріпосницькому суспільстві.

У колишньому Радянському Союзі елітою був клас номенклатури. Номенклатура виникла як історичне продовження організації професійних революціонерів.

Якщо буржуазія панує в економіці і на цій базі відіграє провідну роль у політиці, то номенклатура здійснює в першу чергу політичне керівництво суспільством, і в другу – керівництво економікою. Якщо буржуазія є панівним класом тому що володіє власністю, то номенклатура є панівним класом тому, що у її руках концентрується політична влада і вона розпоряджається власністю.

Головним критерієм, за яким відбирали до номенклатури, були політичні ознаки. Особа, яка була включена у списки номенклатури, якщо вона дотримувалася писаних і неписаних номенклатурних правил, могла бути спокійною за свою кар'єру. Кожен член ієрархічної структури номенклатури одержував у своє розпорядження певну частину державної власності(завод, колгосп, лікарню і т. ін.) або влади з негласною умовою бути лояльним до всієї номенклатурної корпорації. Зрада корпоративної етики або інтересів вела до виключення з номенклатури або до судового переслідування. Відносини у апаратному середовищі номенклатури визначалися не законом чи нормами права, а "правами звичаю", що складалися протягом тривалого часу і нагадували закони тваринного світу, в якому точиться жорстока боротьба за виживання.

Члени номенклатури були спаяні єдиною метою – утримати політичну владу, яка давала їм можливість

вільно розпоряджатися власністю, користуватися спец-розподільниками, відомчими санаторіями, будинками відпочинку, спецлікарнями, мисливськими спецгуддями тощо. Корпоративна міцність номенклатури полягала в неможливості змістити номенклатурника з посади, його можна було лише перемістити з однієї посади на іншу.

Радянська номенклатура проявляла глибоку ворожість до інших соціальних груп населення у середині країни, а також до зовнішнього капіталістичного світу як ворожій їй сили. Своєю замкненістю номенклатура породжувала змовницьке мислення, робила ставку на застосування сили у проведенні зовнішньої політики, здійснювала інформаційну блокаду населення, фальсифікувала соціально-економічні умови життя у країнах Заходу, постійно культивувала страх радянських людей перед "агресивними" намірами НАТО і особливо США. Цей страх донині сидить у свідомості українського народу незалежної України.

Номенклатура виробила такі психологічні якості, які дозволяли їй розкрадати так звану "загальнонародну" власність. У незалежній Україні колишня номенклатура почала здійснювати конверсію державної власності у приватну власність. У цьому процесі активну участь брав і криміналітет, який займався підпільним "підприємництвом", торгівлею наркотиками. Рекетом, так званим кришуванням тощо. Саме колишня номенклатура і кримінальні елементи перетворили колишню державну власність у свою приватну власність. Окрім того вони захопили в Україні і політичну владу. Отже, в Україні відбулося поєднання власності і влади в одних руках – номенклатурно-кримінальних. Колишня номенклатура і криміналітет перетворилися в Україні на олігархічно-кримінальну еліту.

Олігархічно-кримінальна еліта України, поєднуючи в своїх руках владу і власність, проводить суто суб'єктивну, вигідну лише їй як внутрішню, так і зовнішню політику. Її внутрішня політика спрямована на подальше власне збагачення і подальшу приватизацію державної власності. Вона дегуманізує морально-етичні і культурно-правові цінності українського народу, фетишизує товарно-грошові відносини. Демонізація нею "золото-

тільця" спричиняє викривлення і моральну деградацію свідомості українців, породжує аморальну поведінку і відвертий цинізм у людських відносинах, перетворює людину у несвідому істоту з хапковими інстинктами. Вона прагне усунути народ від соціального і політичного життя, загнати його в турботливий, суто матеріальний світ змагальності. Усе це в сукупності породжує в суспільстві жорстокість і руйнацію, шкурництво і ненависть, презирство та глибоку деградацію і підлість, втрату людиною будь-якої віри в справедливість, доброту, чесність, порядність.

Олігархічно-кримінальна еліта України є малоосвіченою, а частина її – просто неграмотною, яка робить величезну кількість граматичних помилок як у письмовому вигляді, так і в усній мові. Будучи ще й антиукраїнською, вона неспроможна виробити свою ідеологічну платформу, бути вітальним чинником прогресу. Генетично кримінальна за своєю суттю, вона є суто деструктивною силою, яка використовує перебування при владі для власного збагачення. Така еліта не може сприяти, а тим більше реалізувати концепцію сучасної української національної ідеї. Вона може пропагувати лише гедонізм з космополітичним фартушком.

Україні потрібна патріотично налаштована і національно свідомо еліта з високою самодисципліною, відданістю українським національним інтересам, вимоглива до себе, яка може взяти на себе обов'язок вирішити соціально-економічні і політичні проблеми, які існують в нашій країні. Національно-патріотична еліта, поєднавши енергійну реалізацію сучасної української національної ідеї саме з феноменом нації, зможе забезпечити оздоровлення морального клімату в суспільстві, забезпечити подальшу демократизацію життя і зростання добробуту населення, побудувати могутню соціальну, правову і справедливу українську державу.

1. Ростовський Андрій, Юрій Штепа. Українська національна ідея: від плачу до конструктивного діалогу. – газета Дзеркало тижня, 2006, 9 вересня. 2. Україна молода, 2006, 22 вересня.

Надійшла до редколегії 22.09.10

В. Шибіко, канд. юрид. наук, проф.

ВИДАЧА ОСОБИ (ЕКСТРАДИЦІЯ) І ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

У статті видача особи (екстрадиція) розглядається як правовий інститут, який має міжнародно-правову основу, а з доповненням КПК України 21 травня 2010 року новим розділом "Видача особи (екстрадиція)" отримав і повноцінний свій кримінально-процесуальний статус, і одночасно як важливий процесуальний засіб забезпечення виконання завдань кримінального судочинства України, а не лише як засіб, який має на меті забезпечити притягнення особи до кримінальної відповідальності і виконання вироку.

Ключові слова: видача особи (екстрадиція), завдання кримінального судочинства, екстрадиційний арешт, право на захист, правосуддя.

В статье выдача лица (экстрадиция) рассматривается в качестве правового института, имеющего международно-правовую основу, а с дополнением УПК Украины 21 мая 2010 года новым разделом "Выдача лица (экстрадиция)" получившего и свой полноценный уголовно-процессуальный статус, и одновременно в качестве важного процессуального средства обеспечения выполнения задач уголовного судопроизводства, а не только лишь в качестве средства, имеющего своей целью обеспечить привлечение лица к уголовной ответственности и исполнение приговора.

Ключевые слова: выдача лица (экстрадиция), задачи уголовного судопроизводства, экстрадиционный арест, право на защиту, правосудие.

The article views extradition of a person as a legal institute that possesses an international legal basis and since the Code of Criminal Procedure of Ukraine was supplemented on 21 May 2010 with the new chapter "Person's Extradition" this legal institute has acquired its full-fledged criminal procedural status and is at the same time viewed as an instrumental procedural remedy that ensures the fulfilment of the tasks of criminal proceedings of Ukraine but not just the sole remedy aiming to ensure bringing the person to criminal liability and enforcing the judgment.

Key words: extradition, tasks of criminal proceedings, extradition arrest, right to a defense, justice.

В умовах глобалізації злочинності особливого значення набуває міжнародне співробітництво держав у галузі боротьби зі злочинністю, у тому числі у галузі кримінального процесу, зокрема співробітництво з роз-

шуку, затримання і видачі осіб, які вчинили злочини, з метою забезпечення виконання завдань кримінального судочинства у кожній кримінальній справі.

